

ВПЛИВ ПРАВОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА ПРАВОВІ СИСТЕМИ

Україна за геополітичною складовою (площею, населенням, природними запасами) є помітним державним утворенням. Наша держава має в розпорядженні майже половину всіх світових ресурсів родючих чорноземів, могутній промисловий та науково-технічний потенціал, досить розвинену інфраструктуру і в той же час відчуває необхідність структурної перебудови економіки, слабкість експортних можливостей, втрату традиційних ринків. Сучасна геополітика істотно впливає на розвиток правових систем, спричиняє їх трансформацію, зміну інфраструктури правопорядку.

Основними тенденціями розвитку сучасних правових систем є конвергенція, змішаний характер, уподібнення правового регулювання під впливом міжнародних правових стандартів. Зазначене зумовлює віднесення правових систем до певного типу сучасних правових сімей. Це відчувається і в площині природи, закономірностей функціонування національної правової системи, її характерних рис, елементів, співвідношення з іншими соціальними системами сьогодення, місця в міжнародно-правовому просторі, у площині аналізу можливостей взаємодії (зближення) окремих національних правових систем та правових сімей сучасності [1, с. 259]. Перед правовою наукою постають важливі теоретичні завдання, зокрема – з'ясувати особливості правової інтеграції, визначити місце правової системи у світовій правовій цілісності.

Правова дійсність є динамічною, вдосконалюється разом з розвитком суспільних відносин, що супроводжується суперечностями, негативними та позитивними явищами і тенденціями. Саме багатоаспектні процеси правової інтеграції дають змогу звернути увагу на нові аспекти права, осмислити наявні феномени, розкрити їх дійсний зміст і роль у вдосконаленні правового життя суспільства, держави і правових систем. Правова інтеграція полягає в об'єднанні правових елементів у системні утворення та відбувається в соціально-правовій сфері, має закономірний характер і спрямована на трансформацію сутності правових систем сучасності.

---

¹ Кандидат юридичних наук, асистент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Питання про визначення поняття системи в сучасній науці є одним з найбільш дискусійних. Узагальнивши наявні визначення систем, які пропонують філософи, соціологи, юристи, Н. Оніщенко доходить висновку, що система – це упорядкована сукупність елементів, взаємопов'язаних та взаємодіючих один з одним, яка має відносну самостійність та органічну єдність, характеризується внутрішньою цілісністю та автономністю [2, с. 6].

Правові системи існують у державах будь-якого типу, але самі правові системи – у системному, а не тільки в соціологічному розумінні – сформувалися нещодавно. Існування правової системи – це показник розвиненості держави і права. Доки в суспільстві не сформувалася самостійна правова система, не можна говорити про розвинену, відносно завершену у своєму розвитку державу. Загалом правову систему варто розглядати як цілісну структурно впорядковану за допомогою норм права та інших правових засобів стійку взаємодію суб'єктів права, що забезпечує досягнення правопорядку як необхідної умови функціонування соціальної системи [3, с. 399; 16]. Ведучи мову про цілісність правової системи, потрібно пам'ятати, що ця властивість різних систем має неоднаковий рівень розвитку і характер, будучи зумовлена рівнем взаємозв'язку і взаємодії елементів системи [4, с. 260]. Саме тому висвітлення проблеми розвитку правової системи безпосередньо пов'язане з питанням формування структурних елементів і їх об'єднання в єдине системне утворення. При цьому інтеграція як процес об'єднання правової матерії є необхідним чинником становлення та розвитку правової системи.

Х. Бехруз, окреслюючи місце пострадянських правових систем на правовій карті світу, вказує, що вони, «відходячи від соціалістичного минулого», входять до романо-германської правової сім'ї «різними дорогами, різними темпами та різними засобами [5, с. 419]. Щодо правової системи України, Х. Бехруз відзначає про її «трансформацію в приєднанні до романо-германського права». Однак на його думку, існують певні причини, які не дозволяють однозначно віднести вітчизняну правову систему до вищезгаданої правової системи, зокрема, сферу правової ідеології і пов'язану з нею правозастосовну діяльність [5, с. 424].

Правова інтеграція розуміється як закономірний процес соціально-правового розвитку, який забезпечує завдяки застосуванню правових засобів і формуванню якісно однорідної правової основи поетапно

об'єднання соціальних (політичних, економічних, правових, інформаційних) систем у єдину консолідовану соціальну систему вищого рівня, а також підтримання цілісності та єдності наявної соціальної системи [6, с. 41]. Специфіка правової інтеграції зумовлена використанням права як єдино можливого засобу для об'єднання соціальних систем.

Ефективність правової інтеграції багато в чому залежить від заходів і способів, які використовуються державами на різних стадіях її реалізації. До них вона відносить, зокрема, створення демократичних засад розвитку суспільства, формування правової держави, реформування інституційної та нормативної частин правової системи суспільства, формування правової свідомості населення відповідно до основних засад європейського права.

Інтеграцію України до Європейського Союзу проголошено пріоритетним напрямом зовнішньополітичного курсу держави. Основи зовнішньої політики України, механізм і тактику втілення її європейського вектору визначає низка документів, зокрема: Конституція України (ст. 18); Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р., яка підкреслює, що «перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах»; Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (УПС), підписана 16 червня 1994 р.; Стратегія інтеграції України до ЄС, затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 р. № 615/98; Програма інтеграції України до ЄС, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2000 р. № 1072/2000 та вистраждана українським народом Угода про асоціацію від 21.03.2014 р. та 27.06.2014 р. [7]. Ключовим елементом успішної євроінтеграції України є досягнення певного рівня узгодженості українського законодавства і з правовими нормами ЄС. Зближення законодавства України із сучасною європейською системою права забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в рамках Євросоюзу і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян.

Ю. Шемшученко зазначає, що процес інтеграції правових систем пов'язаний з питанням трансформації державно-правового простору і проблемою глобалізації [8, с. 146]. І. Яковюк наголошує, що трансформація поряд із рецепцією та відсиланням є основними способами імплементації, як поняття більш широкого за змістом, що розуміється як

спеціальна законодавча процедура перетворення норм міжнародного права на норми внутрішньодержавного права [9, с. 257].

К. Трихліб відмічає, що у контексті наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу поняття «гармонізація законодавства» найбільш повно розкриває зміст і сутність процесів правової інтеграції. Термін «гармонізація законодавства» є універсальним, найбільш широким та таким, що охоплює всі інші поняття, які застосовуються для характеристики окремих аспектів правової інтеграції. На її погляд, це поняття насамперед слід розглядати крізь призму наближення вітчизняної загально правової термінології до термінології європейського права, як послідовний процес узгодження основних понять, підходів та концепцій розвитку національного законодавства України на основі загальноєвропейських цінностей, стандартів і принципів права [10, с. 59–60].

Зазначимо низку характерних особливостей правової інтеграції:

- 1) складовою частиною правової інтеграції є інтеграція права задля формування основи для об'єднаної взаємодії соціальних систем;
- 2) суб'єктами правової інтеграції є учасники, наділені повноваженнями ухвалювати владні правові рішення та застосовувати правові засоби;
- 3) спланованість і регламентованість інтеграційних процесів;
- 4) гарантованість врахування інтересів її учасників;
- 5) характерні методи здійснення правової інтеграції [6, с. 41].

Підставами правової інтеграції можна вважати єдність пріоритетів у побудові державної влади і системи органів управління (адже в сучасному світі в більшості розвинених держав влада здійснюється на демократичних засадах); підвищення авторитету міжнародного права і його активний вплив на національні правові системи, універсалізація правових та демократичних цінностей тощо. Правова інтеграція відбувається не поверхово, а проникає вглиб правової системи й охоплює всі її основні елементи. Правова інтеграція спрямована на об'єднання подібних систем, які мають незначні відмінності і підпорядковуються єдиним правовим принципам, ідеям, правилам, оскільки таке об'єднання в систему можливе лише за умови відносної тотожності елементів, що утворюють правову єдність. Така подібність може варіюватися залежно від ступеню інтегрованості, однак доводиться констатувати, що в підсумку вона призводить до утворення однорідних систем без акцентування на специфічних правових особливостях, які можуть суперечити єдиним принципам консолідованої правової системи [6, с. 25].

Правова інтеграція спрямована на зниження суперечностей між різними системами, утворення глобальної правової системи, єдиної для всіх держав і зараз набирає швидкості, виникають нові форми співпраці, поглиблюється взаємодія держав. Міждержавні правові системи у стані вирішувати невідомі раніше за обсягом та складністю завдання, насамперед ті, що національні правові системи не в змозі вирішити внутрішніми засобами; а тому їм відводиться визначальне місце у новій світовій інфраструктурі [11, с. 124].

Основним для міждержавних правових систем є не домінантна значущість того чи іншого джерела права, а з'ясування ролі кожного з них у системі зовнішніх форм міжнародного права, виявлення характеру їх взаємодії задля пошуку оптимальних форм регулювання тих чи інших міжнародних суспільних відносин [11, с. 145]. Важливим способом правової інтеграції, який сприяє встановленню злагожденості, зближеності, взаємоузгодженості правових систем у межах певної спільноти, є правова гармонізація – процес узгодженості, взаємовідповідності, збалансованості правових систем у межах відповідного правового простору [11, с. 165]. В межах світового співтовариства формуються унікальні правові системи окремих держав, міждержавних об'єднань зі своїми базовими принципами, правовими концепціями і категоріями, системою джерел права, її внутрішньою структурою, особливостями правотворчого процесу і реалізації права.

Внаслідок тісної та конструктивної взаємодії і розвитку інтеграційних процесів межі між основними типами правових систем світу стираються, стають менш очевидними і більш формальними. На сьогодні поширеною є тенденція зближення англосаксонського типу права з романо-германським, що демонструє глибокі взаємозв'язки світового правового регулювання: розвиток писаного права в англосаксонській правовій системі та активніше використання судової практики в романо-германській правовій системі. Це зумовлено поглибленням економічної інтеграції, яка переплітає правові системи держав, що беруть в ній участь. Відбувається взаємний обмін правовими ідеями, рішеннями, конструкціями [12, с. 21]. Таке зближення можна пояснити й іншими обставинами, з-поміж яких: подібність загальної та правової культури, однотипність державного механізму, схожість соціальної та політичної структури, членство Великобританії (осердя англосаксонського права) у Європейському Союзі, до складу якого входять держа-

ви, чії правові системи побудовані на традиціях романо-германського права.

В мовах сучасної дійсності розвиток правової інтеграції дозволяє правовим системам розвиватися, використовувати соціально-правовий досвід один одного, що дає змогу уникнути численних помилок і вийти з кризового стану, спрямувати розвиток системи у правильне прогресивне русло. Без успішного функціонування правової системи не можна говорити про правову державу, розвинене громадянське суспільство загалом і вільний розвиток кожної особистості окремо. Позитивні аспекти розвитку національної правової системи полягають у сприйнятті принципів і норм міжнародного права, що допомагають гармонійному співіснуванню різних правових систем і їх об'єднанню у розв'язанні спільних проблем. Розвиток і вдосконалення національних правових систем залежить від взаємодії з іншими правовими системами, внаслідок якої відбувається запозичення, вдосконалення, скасування тих чи інших інститутів і принципів права. Ці процеси можливі завдяки існуванню загальноцивілізаційної правової культури, яка є основою, що сприяє, з одного боку, взаємодії культур, а з іншого боку, дозволяє національним правовим культурам зберігати їхню своєрідність. Слушно зауважує з цього приводу А. Скуратівський, правова культура є неодмінною умовою динамізації трансформаційних процесів, становлення в Україні правової держави та громадянського суспільства [13, с. 4].

Інтеграція України з Європою сьогодні є бажаним варіантом вирішення цілої низки проблем. Україна є частиною Європи і європейської культурної традиції, а тому інтеграційні процеси з європейськими структурами є об'єктивно історично обумовлені як національним та культурним розвитком, так і правовим. В умовах національного відродження, зростаючого усвідомлення народом України своєї європейської ідентичності, своїх базових національних інтересів така інтеграція є об'єктивним процесом. Обґрунтованими і доцільними є погляди вчених, які пропонують комплекс заходів, спрямованих на модернізацію правової системи [14, с. 14]. Модернізація національної правової системи в Україні передбачає комплексний вплив на структурні компоненти правової системи: інституційну, нормативну, ідеологічну, функціональну, інфраструктурну та результативну підсистеми та їх елементи [15, с. 436].

Отже, міжнародне співтовариство зацікавлене у тому, щоб Україна перетворилася у демократичну за своїм характером і змістом державу,

стала стабілізуючим фактором на Сході і в Центрі Європи. А тому правова система нашої держави має формуватися у межах загальноєвропейських стандартів Європейського Союзу. Міжнародний престиж України буде залежати від оцінки нашої правової системи світовим співтовариством як надійної опори правопорядку, а також від відповідності критеріям політико-правового та економічного розвитку і від обсягу реальних правових зобов'язань.

Література:

1. Оніщенко Н. Правова система як об'єкт пізнання загальнотеоретичної юриспруденції / Н. Оніщенко // Право України. – 2012. – С. 258–272.
2. Правові системи сучасності : навч. посіб. для магістрів права / відп. ред. Ю. С. Шемшученко. – К. :Юрид. думка, 2012. – 492 с.
3. Луць Л. А. Загальна теорія держави і права : навч.-метод. посіб. / Л. А. Луць. – К. :Атіка, 2008. – 412 с.
4. Марченко М. Н. МЗО / М. Н. Марченко // Государство и право в условиях глобализации. – М. : Проспект, 2009. – 400 с.
5. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: [підручник]. – Одеса : Фенікс, 2009. – 464 с.
6. Кулапов В. Л., Потапенко Е. Г. Теоретические основы правовой интеграции: моногр. / В. Л. Кулапов, Е. Г. Потапенко. – М. : Юрлитинформ. 2011. – 184 с.
7. Угода про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535.
8. Кресін О. Національна держава і право в умовах глобалізації: огляд виступів на методологічному семінарі «Національна держава і право в умовах глобалізації» (Київ, 19 лютого 2007 р.) / О. Кресін, О. Ткаченко // Право України. – 2007. – №6. – С. 146–149.
9. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; 12.00.11 / І. В. Яковюк. – Х., 2014. – 474 с.
10. Трихліб К. О. Гармонізація законодавства України і законодавства ЄС: наближення загальноправової термінології : моногр. / К. О. Трихліб. – Х. : Право, 2015. – 224 с.
11. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи: загально-теоретична характеристика: дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 / Л. А. Луць. – Львів, 2004. – 448 с.

12. Быкова Е. В. Современные процессы сближения и размежевания основных правовых систем / Е. В. Быкова. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 232 с.

13. Скуратівський А. В. Формування та розвиток правової культури в українському суспільстві (філософсько-правовий аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / А. В. Скуратівський. – К., 2004. – 24 с.

14. Файнберг М. М. Модернизация правовой системы Российской Федерации: проблемы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / М. М. Файнберг. – М., 2008. – С. 14.

15. Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір : моногр. / Л. Г. Удовика. – Х. : Право, 2011. – 552 с.

16. Яковюк І. В. Правова культура і її вплив на розвиток правової системи / І. В. Яковюк // Вісник Академії правових наук України. – Х.: Право, 2008. – № 1 (52). – С. 43–56.

К. В. Степаненко¹

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ФУНКЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Інтенсифікація відносин України з Європейським Союзом обумовила більш глибоку увагу вітчизняних дослідників до наукового аналізу різних аспектів щодо функціонування цього унікального об'єднання. В сучасному світі жодна значима у світовому масштабі проблема не вирішується без залучення ЄС, тому аналіз зовнішньополітичної функції Європейського Союзу завжди актуалізує науковий інтерес до цього напрямку діяльності органів та посадових осіб ЄС.

З самого початку створення співтовариств просувалася ідея про те, що єдина Європа повинна діяти на світовій арені як єдине ціле у процесі вироблення послідовного підходу до реалізації зовнішньої політики. Перший крок у цьому напрямку було здійснено на початку 1950-х років, коли була зроблена амбіційна, але невдала спроба створення Європейського оборонного співтовариства з шести країн-засновників Європейського Союзу. Після цього, у 1970 р., був ініційований рух, що одержав назву «Європейська політична кооперація», який мав на меті узгодження

---

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін ДДУВС.